

МОДЕЛЬ ОЦІНКИ СОЦІАЛЬНО-ТРУДОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ РЕГІОНУ В КОНТЕКСТІ ОБГРУНТУВАННЯ СТРАТЕГІЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Пасєка С.Р., Семикіна М.В., Федунець А.Д.

Визначено диференціацію регіонів за показниками інноваційної активності. Обґрунтовано необхідність та методичні основи оцінки соціально-трудового потенціалу (СТП) регіону для забезпечення керованості його розвитку та підвищення інноваційної активності регіону. Здійснено розрахунки інтегрального регіонального індексу на основі сукупності часткових індексів демографічної, економічної, інтелектуальної, соціальної та психофізіологічної складових. Запропоновано картографічне зображення значень інтегрального та часткових індексів СТП регіонів України. Здійснено аналіз динаміки кластерного розподілу регіонів України за результатами інтегральної оцінки СТП.

Ключові слова: соціально-трудовий потенціал, регіон, розвиток соціально-трудового потенціалу, інноваційність, оцінка, кластер.

Определена дифференциация регионов по показателям инновационной активности. Обоснована необходимость и методические основы оценки социально-трудового потенциала (СТП) региона для обеспечения управляемости его развития и повышения инновационной активности региона. Осуществлены расчеты интегрального регионального индекса на основе совокупности частичных индексов демографической, экономической, интеллектуальной, социальной и психофизиологической составляющих. Предложено картографическое изображение значений интегрального и частных индексов СТП регионов Украины. Осуществлен анализ динамики кластерного распределения регионов Украины по результатам интегральной оценки СТП.

Ключевые слова: социально-трудовой потенциал, регион, развитие социально-трудового потенциала, инновационность, оценка, кластер.

Differentiation of regions by the indexes of innovative activity has been determined. Need and methodical bases of an assessment of the social and labor potential (SLP) of the region in order to support the controllability of its development and increase of innovative activity of the region have been justified. Calculations of an integral regional index on the basis of set of the partial indexes of demographic, economic, intellectual, social and psychophysiological components have been carried out. The cartographical image of integral values and particular STP indexes of Ukrainian regions have been offered. The analysis of dynamics of cluster distribution of Ukrainian regions by results of an integral assessment of STP has been carried out.

Keywords: social and employment potential, the region, the development of social and employment potential, innovation, assessment, cluster

Найціннішою складовою ресурсного забезпечення економічного зростання та інноваційного розвитку будь-якої держави слугує використання та розвиток трудових потенцій економічно активного населення. Відставання України за темпами інноваційного розвитку потребує налагодження керованості

процесів розвитку та використання соціально-трудового потенціалу (СТП) в межах кожного регіону та спрямованості такого розвитку в інноваційне русло.

Розробка та реалізація *стратегії модернізації економіки на засадах інноваційного розвитку* є неможливою без забезпечення адекватної оцінки СТП та оптимізації його стану, що має розглядатися в якості важливого стратегічного орієнтиру управління інноваційними процесами в регіонах. На це у своїх працях постійно звертають увагу відомі українські вчені О. Амоша, В. Антонюк, В. Богиня, І. Гнибіденко, О. Грішнова, Є. Качан, А. Колот, І. Кравченко, Е. Лібанова, О. Новікова, С. Пирожков, У. Садова, Л. Семів, Л. Шаульська, Л. Шевчук та інші. Однак не зважаючи на плідні напрацювання відомих вчених, в теорії і практиці все ще бракує підходів щодо оцінки СТП в якості інструменту діагностики можливостей активізації інноваційного розвитку в контексті обґрунтування стратегії модернізації економіки, України [1, С.79].

Системний аналіз праць, присвячений проблематиці СТП, дозволяє розуміти соціально-трудовий потенціал як наявність і запас акумуляційних можливостей економічно активного населення території, які на особистісному рівні формуються компонентами здоров'я, моралі, активності, інтелекту, організованості, освіти, професіоналізму, ресурсів робочого часу й інноваційності та проявляються внаслідок активних соціальних взаємодій і взаємозалежностей з іншими соціальними групами [2, С.36].

Ключовими індикаторами ефективності процесів використання соціально-трудового потенціалу в цілях інноваційного розвитку слугують творча (креативна) активність у сфері традиційних та нових видів зайнятості, результатами якої стають різноманітні інновації: продуктові, процесові, маркетингові, організаційні, екологічні [3, С.7-29]. Однак упродовж останніх років в Україні, незважаючи на ухвалення цілої низки документів законодавчого (Закони України “Про інноваційну діяльність”, “Про пріоритетні напрями інноваційної діяльності”), концептуального (Концепція розвитку національної інноваційної системи, Концепція Загальнодержавної цільової соціальної програми збереження і розвитку трудового потенціалу України на

період до 2017 р.), стратегічного та програмного характеру (Державна цільова економічної програма «Створення в Україні інноваційної інфраструктури» на 2009-2013 рр.) з питань розробки та реалізації моделі інноваційного розвитку національної економіки, її соціально-трудового потенціалу, рівень інноваційності такого розвитку у переважній більшості регіонів України продовжує залишатися загрозливо низьким.

Так, на фоні зростання кількості кандидатів і докторів наук, зайнятих в основному у секторі вищої освіти (за період 2000-2010 рр. їх кількість зросла в середньому на 40%¹) та поступового зменшення кількості працівників, які безпосередньо виконують наукові дослідження і розробки (за досліджуваний період їх кількість зменшилася на 25,8%) питома вага обсягу виконаних науково-технічних робіт у ВВП України знизилася з 1,14 до 0,9%².

Частка підприємств, які впроваджували інновації в економіці України, у 2010 році становила 11,5%, у тому числі в промисловості – 12,8%. Позитивною тенденцією в динаміці показників інноваційної активності промислових підприємств переважної більшості регіонів України є зростання обсягів впровадження нових технологічних процесів (за період 2000-2010 років їх кількість зросла з 1403 до 2510), у тому числі маловідходних і ресурсозберігаючих (з 430 до 517). Кількість впроваджених у виробництво нових видів техніки зросла з 631 до 897 найменувань, у той же час загальна кількість освоєних у виробництві інноваційних видів продукції зменшилася за період 2000-2010 років з 15323 до 3238 найменувань [4, С.93].

У територіальному вимірі продовжує зберігатися значна диференціація регіонів за показниками інноваційної активності. Лідерами за часткою

¹ За даними Державної служби статистики у 2010 р. кількість докторів наук, зайнятих в економіці України, становила 14480 осіб, кандидатів наук – 84000 осіб, аналогічні показники у 2000 р. – 10339 та 58741 особа відповідно. Кількість безпосередніх виконавців наукових і науково-технічних робіт зменшилася за період 2000-2010 рр. з 120,8 до 89,6 тис. осіб. На 1000 осіб зайнятого населення у віці 15-70 років в Україні припадало у 2008 р. припадало 5,7 виконавців наукових та науково-технічних робіт і дослідників. В країнах ЄС-27 – 16,4 осіб.

² Обсяг виконаних наукових та науково-технічних робіт. Статистична інформація Держстату України: Наукова та інноваційна діяльність (1991-2011 роки) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до докум. : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

інноваційно активних промислових підприємств є³ м. Київ (23,9%), Харківська (19,7%), Івано-Франківська (18,1%), Сумська (17,9%), Херсонська (17,7%), Чернігівська (17,0%), Хмельницька (16,9%), Тернопільська (16,7%), Миколаївська (16,6%) області. Водночас в іншій послідовності опинились регіони за часткою реалізованої інноваційної продукції, що свідчить про вплив на ці показники масштабів промислового виробництва, специфіки видів (внутрішні та зовнішні науково-дослідні роботи, придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, придбання зовнішніх знань, навчальна підготовка для інноваційної діяльності, ринкове запровадження інновацій, дизайн продукту, інші види) та результативність інноваційної діяльності.

Питома вага реалізованої інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції за період 2000-2010 рр. зменшилася в Україні з 6,8% до 3,8%. Помітними є суттєві регіональні відмінності за напрямками змін зазначеного показника. Так, наприклад, в Івано-Франківській області частка інноваційної продукції зросла з 1,3 до 5,2%, а в Харківській, незважаючи на одну з найвищих серед регіонів України часток інноваційно активних підприємств, зменшилася більш, як у сім разів – з 17,8 до 2,4%⁴. У 2010 р. створенням і використанням передових виробничих технологій, а також використанням раціоналізаторських пропозицій займалося 1694 підприємства і організацій України, майже третина яких зосереджена у м. Києві, 14,3% – у Дніпропетровській, 9,7% – Харківській, 6,5% – Донецькій, 5,2% – Луганській, 4,5% – Львівській областях.

Явища занепаду інноваційного розвитку свідчать про незадовільне використання інноваційних можливостей наявного СТП на рівні регіонів [3, С.48]. Прикладну значущість наукових досліджень СТП регіону суттєво підвищують кількісно-якісні виміри його розвитку.

³ Наукова та інноваційна діяльність в Україні. Статист. збірник. – К.: ДП “Інформаційно-видавничий центр Держстату України”, 2011. – С. 182. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до докум. : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

⁴ Статистична інформація Головних управлінь статистики в Івано-Франківській та Харківській областях.

З нашої точки зору, для оцінки СТП регіону в контексті діагностики можливостей активізації інноваційного розвитку доцільно використовувати індексний метод і метод експертних оцінок, які дають змогу отримати порівнювальний кількісний показник, що особливо ціниться при кожному часовому та регіональному аналізі того чи іншого процесу і явища.

Використання індексного методу при інтегральній оцінці СТП регіону передбачає низку типових кроків, серед яких основними є: 1) вибір показників, які характеризують досліджуване явище; 2) збір та стандартизація даних; 3) розрахунок часткових індексів та інтерпретація результатів.

В основі визначення показників, за якими здійснюється оцінювання СТП регіону в інтегрованому вимірі, лежить його структура, яка формується демографічною, економічною, інтелектуальною, соціальною та психофізіологічною складовою. Тобто кожна складова може бути представлена у вигляді часткового індексу СТП регіону і визначатися за допомогою низки показників. У такому разі сукупний індекс СТП регіону складається з часткових індексів і представляється у вигляді їх суми або добутку. При цьому часткові індекси можуть визначатись рівноважними або такими, що мають відмінні рангові оцінки (включаються з відповідним корегуванням на ваговий коефіцієнт). Варто зазначити, що процедура визначення вагових коефіцієнтів компонентів індексу СТП регіону достатньо трудомістка, оскільки повинна сумувати чималі напрацювання у даній сфері та охоплювати велику кількість суджень, навіть часто неспівставних. Проте її проведення відкриває нові горизонти для науки – у розумінні вагомості усіх складових СТП; та практики – у розробленні та проведенні ефективних заходів, націлених на відтворення потенційних складових. У разі використання системного підходу для дослідження СТП регіону та аналізу характеристик його основних складових доцільно адаптувати методику, що запропонована для розрахунку індексу людського розвитку. У цьому разі індекс СТП регіону, що відображає його умовну величину, може бути розрахований за формулою:

$$I_{\text{СП}} = \sum_i w_i I_i \quad (1),$$

де $I_{\text{СП}}$ – індекс соціально-трудового потенціалу регіону,

I_i – частковий індекс соціально-трудового потенціалу регіону,

w_i – ваговий коефіцієнт i -го часткового індексу.

Як частковий індекс може виступати зведений показник і окремих показників, що характеризує конкретну складову соціально-трудового потенціалу регіону. Причому значення зведених часткових індексів розраховуються за цією ж формулою. Для обчислень використовуються лише нормовані (стандартизовані) значення показників, відтак значення кожного індексу є числовим і коливається в певних межах. Процес нормування показників проводиться за загальноприйнятим підходом, який включає їх поділ залежно від зміни індексу СП регіону при збільшенні значень показника на стимулятори та дестимулятори СП, їх подальшу стандартизацію за формулами:

$$z_i = \frac{X_i - X_{i\min}}{X_{\max} - X_{i\min}} \quad \text{— нормовані значення показника-стимулятора соціально-трудового потенціалу регіону } X_i \quad (2)$$

$$z_i = \frac{X_{\max} - X_i}{X_{\max} - X_{i\min}} \quad \text{— нормовані значення показника-дестимулятора соціально-трудового потенціалу регіону } X_i. \quad (3)$$

Значення вагового коефіцієнту визначається за допомогою методу факторного аналізу чи експертного опитування і обчислюється згідно з умовою:

$$\sum_{i=1}^n w_i = 1 \quad (4)$$

Вагові коефіцієнти показників визначались за допомогою методу експертних оцінок, в межах якого було опитано 17 експертів з дослідження СП регіону, за спеціально розробленою для цього анкетною. Увесь перелік показників та їх вагові коефіцієнти наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Перелік показників, що характеризують складові соціально-трудового потенціалу регіону, та їх вагові коефіцієнти*

Частковий індекс соціально-трудового потенціалу	Ваговий коефіцієнт показника	Показники, що характеризують потенційні складові
1	2	3
Індекс демографічної складової (0,23)	0,17 0,16 0,15 0,2	<i>Стимулятори:</i> X ₁ – чисельність наявного населення; X ₂ – коефіцієнт природного приросту населення; X ₃ – сальдо міграції на 1000 осіб; X ₄ – середня очікувана тривалість життя при народженні
	0,16 0,15	<i>Дестимулятори:</i> X ₅ – медіанний вік населення; X ₆ – демографічне навантаження на населення працездатного віку;
Індекс економічної складової (0,22)	0,15 0,13 0,12 0,10	<i>Стимулятори:</i> X ₇ – середньомісячна заробітна плата; X ₈ – рівень зайнятості населення віком 15-17 років; X ₉ – чисельність економічно-активного населення у віці 15-70 років; X ₁₀ – попит на робочу силу;
	0,14 0,12 0,08 0,08 0,08	<i>Дестимулятори:</i> X ₁₁ – рівень безробіття населення за методологією МОП; X ₁₂ – рівень вимушеної неповної зайнятості; X ₁₃ – навантаження на одне вільне робоче місце; X ₁₄ – середня тривалість пошуку роботи; X ₁₅ – питома вага працівників, які працювали під впливом шкідливих факторів

Продовження табл. 1

1	2	3
Індекс інтелектуальної складової (0,2)	0,16	<i>Стимулятори:</i> X ₁₆ – чисельність творців (винахідників, раціоналізаторів);
	0,15	X ₁₇ – чисельність творців (винахідників, раціоналізаторів) у розрахунку на 10 тис. працюючих;
	0,15	X ₁₈ – чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи;
	0,13	X ₁₉ – частка зайнятих в економіці України штатних працівників, що є фахівцями найвищої кваліфікації (кандидати та доктори наук);
	0,11	X ₂₀ – кількість студентів ВНЗ III-IV рівнів акредитації;
	0,1	X ₂₁ – частка штатних працівників, які мають повну вищу освіту;
	0,1	X ₂₂ – чисельність фахівців, які виконують наукові та науково-технічні роботи у розрахунку на 10 тис. працюючих;
	0,1	X ₂₃ – частка працівників, які підвищували кваліфікацію

Індекс соціальної складової (0,18)	0,21	<i>Стимулятори:</i> X ₂₄ – відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму;
	0,06	X ₂₅ – забезпеченість населення лікарями усіх спеціальностей;
	0,05	X ₂₆ – забезпеченість населення житлом;
	0,17	<i>Дестимулятори:</i> X ₂₇ – рівень бідності за всеукраїнською межею;
	0,16	X ₂₈ – глибина бідності за всеукраїнською межею;
	0,14	X ₂₉ – рівень злочинності відносно кількості населення;
	0,11	X ₃₀ – коефіцієнт смертності населення з зовнішніх причин за винятком смертності від самоушкодження;
	0,1	X ₃₁ – чисельність померлих від самоушкодження у розрахунку на 100 тис. населення;
Індекс психофізіологічної складової (0,17)	0,21	<i>Стимулятори:</i> X ₃₂ – ймовірність дожити від 15 років до 60 у чоловіків;
	0,20	<i>Дестимулятори:</i> X ₃₃ – рівень інвалідності відносно кількості населення;
	0,14	X ₃₄ – чисельність неактивного за станом здоров'я населення віком 15-70 років;
	0,16	X ₃₅ – чисельність неактивного населення у віці 15-70 років через зневіру у пошуках роботи та переконанні, що немає підходящої роботи;
	0,16	X ₃₆ – рівень захворюваності населення на активний туберкульоз;
	0,13	X ₃₇ – викиди шкідливих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел у розрахунку на квадратний кілометр.

Як бачимо, найвищою вагомістю відзначається демографічна складова, яку характеризують показники демографічного розвитку, що відображають базову основу формування СТП регіону. Їх тенденції відображають зміни кількісного складу населення країни, базових ознак його відтворення та вікового розподілу. Домінантність цієї складової в оцінюванні СТП регіону є очевидною, оскільки саме від тенденцій її індикаторів у першу чергу залежить можливість нагромадження потенцій економічно активного населення (про підвищення СТП населення без наявних його носіїв та подальшого належного заміщення недоцільно навіть говорити). Звичайно, значну вагу мають існуючі умови життєдіяльності людини, які впливають як на якість соціально-трудоного потенціалу, так і на його використання, що в подальшому виступає мотивом його формування. Більш вагомими у цьому плані виступають умови використання і мотивації нагромадження СТП, що відображаються показниками економічної складової, а також умови зростання його якості (інтелектуальна складова). Підкреслюємо, що

від інтелектуальної складової в значній мірі залежить інноваційність СТП, формування його «запасу» та ефективність використання, що є обов'язковою умовою модернізації економіки.

Запропонований науково-методичний підхід до визначення моделі оцінки СТП регіону дає можливість в першу чергу проаналізувати тенденції зміни його обсягів в країні загалом та отримати рейтингову оцінку регіонів за станом процесів його відтворення. В процесі дослідження було проаналізовано індекси соціально-трудового потенціалу у розрізі демографічної, економічної, інтелектуальної, соціальної та психофізіологічної складових. Загалом їх значення коливаються в межах від 0 – найгірше, до 1 – найкраще значення по країні, та дозволяє навести всі регіони України у ранжованому порядку залежно від ступеня їх розвитку за кожною із складових. При цьому увага звертається саме на місце регіону в єдиній для України шкалі та його зміну, а не на інтерпретацію. Відповідно вони дали можливість розглянути ступінь зміни складових відтворення соціально-трудового потенціалу в регіональному розрізі, дати їм оцінку та конкретно проаналізувати тенденції кожного конкретного регіону порівняно з іншими, визначити більш стійкі та нестійкі в плані зміни усіх складових соціально-трудового потенціалу регіони України.

Так, в процесі здійсненої оцінки визначено, що величина *індексу демографічної складової оцінки* СТП в регіонах України (2000-2010 рр.) коливається в межах від 0,04 до 0,86. Причому протягом усього періоду найгіршою в плані розвитку демографічної складової була Чернігівська область, найкращою – Івано-Франківська. Стабільно високі рівні демографічної складової СТП спостерігаються в Львівській, Чернівецькій, Рівненській, Харківській та Волинській областях. Місто Київ тут є лідером за рахунок позитивного природного приросту населення й позитивного сальдо міграції.

Величина *індексу економічної складової оцінки* СТП регіону коливається в середньому від 0,22 (Черкаська область) до 0,90 (м. Київ), тобто для Черкащини ситуація в економічній потенції є найгіршою. Зниження рівня зайнятості та попиту на робочу силу, зростання навантаження на одне вільне

робоче місце компенсувало зменшення рівня безробіття (за показниками середньорічних темпів зміни), тому загальний індекс економічної складової оцінки соціально-трудового потенціалу на загальнодержавному рівні залишався приблизно однаковим. Загалом у 2010 р. найвищий індекс економічної складової оцінки СТП мав місце в таких областях, як Одеська (0,59), Донецька (0,55), Дніпропетровська (0,53), Харківська (0,53) та АР Крим (0,55).

Визначення *індексу інтелектуальної складової оцінки* СТП в регіонах України (2000-2010 рр.) проілюструємо більш детально (з урахуванням її значення для інноваційності СТП), користуючись наведеною нижче табл. 2. Як бачимо, найвищі показники індексу інтелектуальної складової спостерігаємо у 2010 році для таких областей, як Харківська (0,49), Дніпропетровська (0,37) та Донецька (0,34), а також м. Київ (0,90). Найнижчий індекс має місце в Житомирській (0,02), Чернігівській (0,03), Черкаській (0,04), Волинській (0,05) та Київській (0,05) областях. Знову ж таки фігурує Черкащина, що яскраво засвідчує про високу проблемність інноваційності економічно активного населення регіону. За таких умов говорити про розвиток інноваційності соціально-трудового потенціалу Черкаської області є неможливим згідно існуючої ситуації. Найвищі середньорічні темпи зростання цього показника разом з покращенням рейтингу серед інших регіонів країни протягом останніх 5-ти років мають місце в Закарпатській (1,14 – з 19 місця у 2005 р. на 1 місце у 2010 р.), Хмельницькій (1,03 – з 17 місця у 2005 р. на 15 місце у 2010 р.), Львівській (1,00 – з 11 місця у 2005 р. на 6 місце у 2010 р.) та Чернівецькій (1,00 – з 16 місця у 2005 р. на 4 місце у 2010 р.) областях.

Таблиця 2.

Індекс *інтелектуальної складової оцінки* соціально-трудового потенціалу в регіонах України (2000-2010 рр.)*

	Роки						
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8
АР Крим	0,15	0,15	0,16	0,13	0,16	0,15	0,12
Вінницька	0,07	0,11	0,12	0,07	0,13	0,09	0,08
Волинська	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,06	0,05
Дніпропетровська	0,53	0,50	0,47	0,37	0,36	0,39	0,37
Донецька	0,53	0,51	0,50	0,38	0,41	0,36	0,34
Житомирська	0,08	0,06	0,04	0,02	0,04	0,03	0,02

Закарпатська	0,06	0,05	0,04	0,04	0,03	0,03	0,07
Запорізька	0,34	0,35	0,36	0,25	0,31	0,26	0,22
Івано-Франківська	0,15	0,22	0,25	0,17	0,22	0,20	0,18
Київська	0,08	0,08	0,06	0,06	0,07	0,07	0,06
Кіровоградська	0,10	0,10	0,07	0,07	0,08	0,11	0,08
Луганська	0,23	0,23	0,21	0,15	0,15	0,13	0,12
Львівська	0,23	0,23	0,23	0,20	0,23	0,23	0,23
Миколаївська	0,14	0,16	0,13	0,11	0,12	0,11	0,09
Одеська	0,17	0,18	0,24	0,19	0,19	0,20	0,20
Полтавська	0,15	0,20	0,20	0,12	0,18	0,16	0,14
Рівненська	0,08	0,12	0,10	0,08	0,12	0,09	0,10
Сумська	0,15	0,19	0,15	0,13	0,17	0,13	0,12
Тернопільська	0,08	0,12	0,11	0,09	0,13	0,10	0,09
Харківська	0,51	0,60	0,58	0,47	0,56	0,52	0,49
Херсонська	0,06	0,14	0,14	0,09	0,12	0,10	0,08
Хмельницька	0,04	0,07	0,06	0,06	0,08	0,09	0,08
Черкаська	0,07	0,09	0,07	0,04	0,08	0,03	0,04
Чернівецька	0,07	0,12	0,11	0,09	0,11	0,11	0,11
Чернігівська	0,06	0,07	0,06	0,04	0,05	0,04	0,03
Київ	0,77	0,78	0,83	0,92	0,86	0,91	0,90

* Складено на основі джерел: [6; 7; 8]

Найвищі середньорічні темпи зменшення індексу інтелектуальної складової з суттєвим пониженням рейтингу за даним показником серед інших регіонів країни характерні для Чернігівської (0,85 – з 20 місця у 2005 р. на 22 місце у 2010 р.), Херсонської (0,91 – з 5 місця у 2005 р. на 24 місце у 2010 р.), Запорізької (0,93 – з 6 місця у 2005 р. на 18 місце у 2010 р.) областей та АР Крим (0,96 – з 8 місця у 2005 р. на 21 місце у 2010 р.). Для інших областей ситуація за даною складовою була більш однорідною.

Індекс соціальної складової оцінки СТП розраховувався з урахуванням низки показників, серед яких – забезпеченість житлом, забезпеченість медичним персоналом та відношення середньої заробітної плати до прожиткового мінімуму (стимулятори), рівень злочинності у відношенні до наявного населення, коефіцієнт смертності населення з зовнішніх причин (дестимулятори) тощо. За нашими розрахунками, значення даного індексу в Україні є достатньо сталим протягом останніх 10-ти років і варіює від 0,17 (Кіровоградська область) до 0,93 (м. Київ) і хоча б за даним напрямом Черкащині не є характерними найгірші тенденції. Найвищий показник у 2010 році спостерігався в таких областях, як Івано-Франківська (0,63), Чернівецька (0,59), Київська (0,54), Закарпатська (0,52), а також у м. Київ (0,68). Найнижчий – вже в згаданій Кіровоградській області (0,17), а також

на Херсонщині (0,22), Житомирщині (0,20), Дніпропетровщині (0,30) та АР Крим (0,30).

Окремо було також розраховано значення *індексу психофізіологічної складової оцінки* СТП. Його величина, за нашими розрахунками, коливається від 0,44 (Одеська область) до 0,95 (Чернівецька область). Найвищий його рівень у 2010 р. зафіксовано у Чернівецькій (0,88), Рівненській (0,73), Тернопільській (0,72), Закарпатській (0,72) областях та у м. Київ (0,79). Найнижчий індекс цієї складової характерний для Донеччини (0,49), Дніпропетровщини (0,52), Львівщини (0,52) та Чернігівщини (0,52).

Детальний аналіз соціально-трудового потенціалу у розрізі його складових дозволив розрахувати *інтегральний показник його оцінки* згідно методики, наведеної вище. Нами використано вагові коефіцієнти часткових індексів складових СТП, отриманих експертним методом: демографічної – 0,23; економічної – 0,22; інтелектуальної – 0,20; соціальної – 0,18; психофізіологічної – 0,17. Ґрунтуючись на результатах оцінки, визначено, що упродовж 10 років спостерігається монотонне зростання часткових індексів до 2008 р. Починаючи з 2009 р., проявляються негативні тенденції до зменшення інтегрального регіонального індексу розвитку СТП, величина якого наближається до рівня 2001–2002 рр., що пояснюється впливом, насамперед, демографічного чинника на розвиток СТП та кризовими явищами в економіці регіонів (див. таблицю 3).

Таблиця 3

*Інтегральний індекс оцінки соціально-трудового потенціалу
в регіонах України (2000-2010 рр.)**

	Роки						
	2000	2005	2006	2007	2008	2009	2010
1	2	3	4	5	6	7	8
АР Крим	0,43	0,40	0,42	0,45	0,44	0,43	0,42
Вінницька	0,40	0,35	0,36	0,36	0,38	0,36	0,35
Волинська	0,38	0,35	0,38	0,39	0,36	0,37	0,37
Дніпропетровська	0,46	0,49	0,49	0,45	0,43	0,42	0,41
Донецька	0,50	0,50	0,50	0,46	0,44	0,42	0,43
Житомирська	0,33	0,25	0,27	0,28	0,27	0,29	0,28
Закарпатська	0,52	0,49	0,48	0,47	0,47	0,44	0,45
Запорізька	0,42	0,42	0,45	0,40	0,41	0,41	0,38
Івано-Франківська	0,45	0,48	0,49	0,49	0,48	0,47	0,46
Київська	0,42	0,39	0,37	0,37	0,40	0,39	0,40

Кіровоградська	0,34	0,27	0,28	0,25	0,24	0,26	0,25
Луганська	0,33	0,35	0,38	0,34	0,35	0,33	0,33
Львівська	0,44	0,45	0,46	0,44	0,44	0,43	0,44
Миколаївська	0,36	0,37	0,39	0,36	0,37	0,38	0,37
Одеська	0,42	0,39	0,44	0,41	0,40	0,42	0,42
Полтавська	0,39	0,40	0,38	0,37	0,37	0,35	0,34
Рівненська	0,43	0,40	0,42	0,41	0,41	0,41	0,41
Сумська	0,35	0,34	0,35	0,34	0,34	0,30	0,32
Тернопільська	0,44	0,41	0,39	0,40	0,40	0,39	0,38
Харківська	0,48	0,52	0,54	0,51	0,54	0,55	0,51
Херсонська	0,32	0,33	0,34	0,36	0,33	0,32	0,32
Хмельницька	0,39	0,34	0,33	0,31	0,36	0,34	0,34
Черкаська	0,37	0,31	0,32	0,33	0,33	0,33	0,32
Чернівецька	0,45	0,46	0,51	0,49	0,50	0,50	0,50
Чернігівська	0,29	0,25	0,24	0,23	0,25	0,26	0,25
Київ	0,79	0,81	0,84	0,85	0,84	0,84	0,80

* Складено на основі джерел: [6;7; 8]

Картографічне представлення інтегрального та часткових індексів соціально-трудового потенціалу регіонів України станом на 2010 р. наведено на рис. 1. Як бачимо, інтегральний показник оцінки соціально-трудового потенціалу регіонів коливається в межах від 0,23 (Чернігівська область) до 0,85 (м. Київ). Починаючи з 2009 р. мають місце негативні тенденції в зменшенні даного показника, величина якого наближається до рівня 2001-2002 рр. (рис.1).

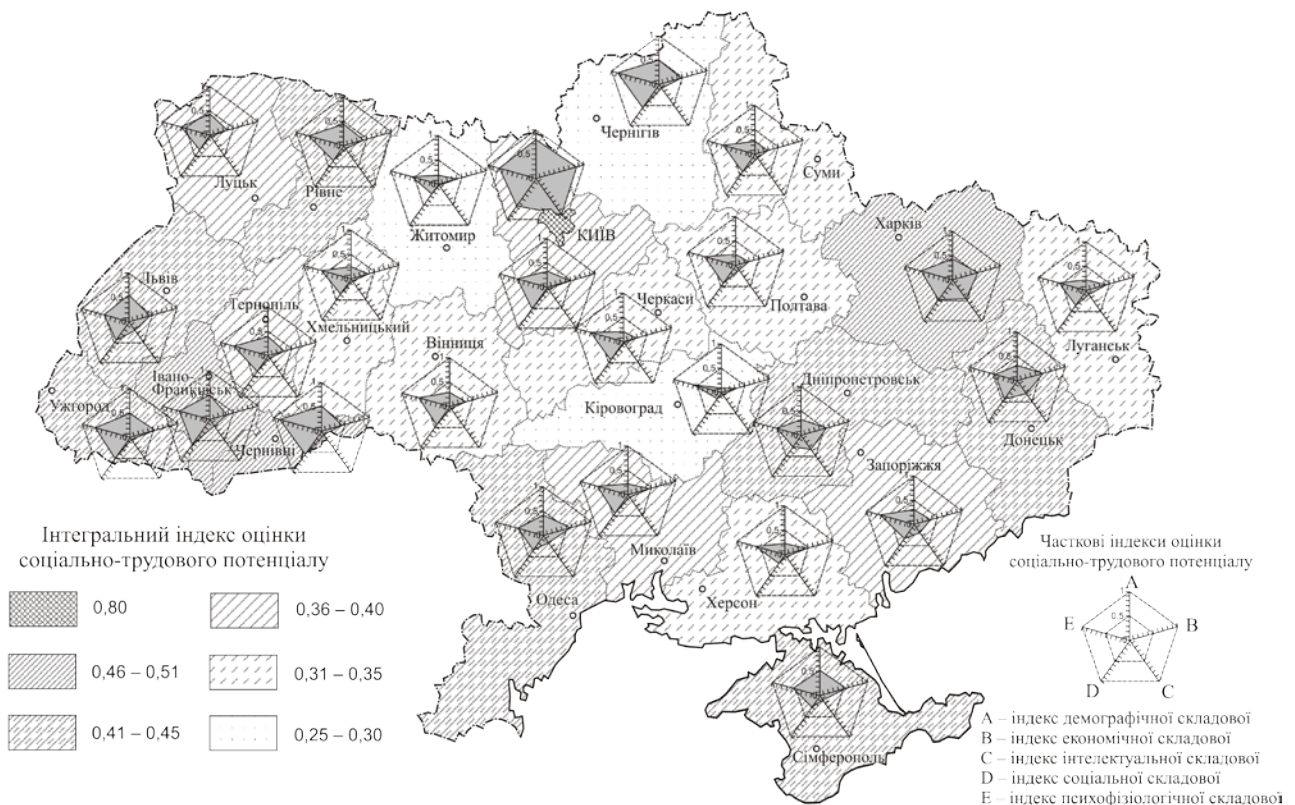

Рис. 1. Картографічне зображення інтегрального та часткових індексів СТП регіонів України станом на 2010 р.

Враховуючи, що найбільшу вагу у структурі індексу розвитку СТП мають демографічна та економічна складові, на засадах методики кластерного аналізу згруповано регіони країни залежно від гостроти економічних та соціальних проблем (рис. 2).

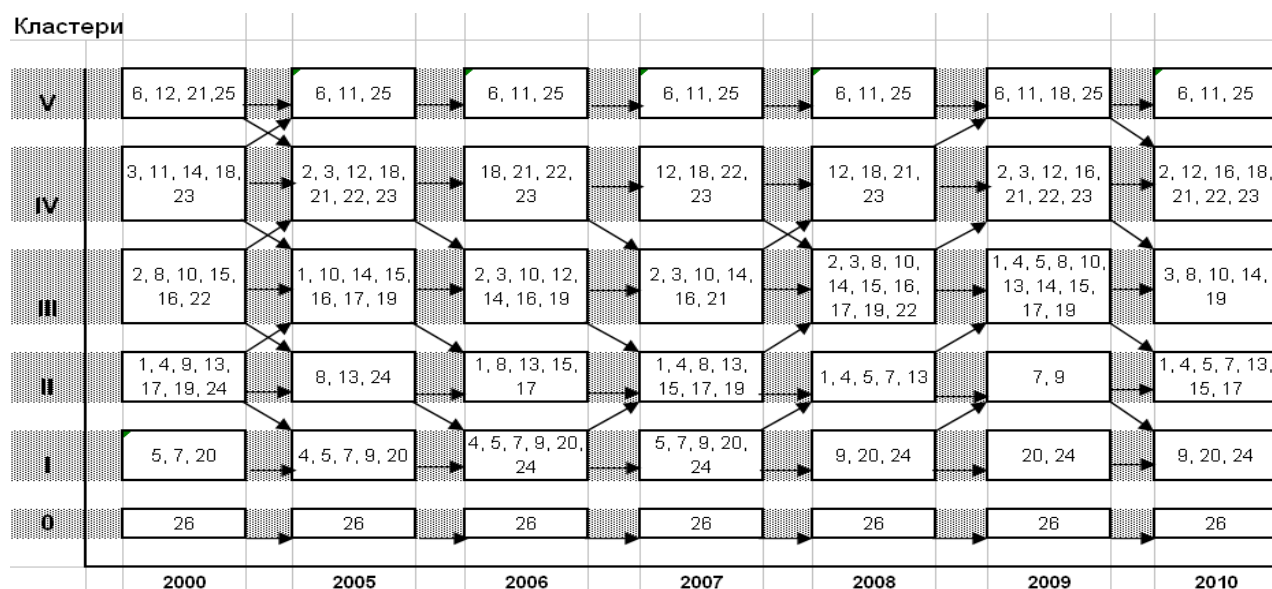

Рис. 2. Динаміка кластерного розподілу регіонів України за результатами інтегральної оцінки СТП

Відповідно результатів кластеризації за період 2000, 2005 – 2010 рр., окремим стабільно стійким з погляду динаміки кластером виявляє себе м. Київ (кодове позначення на рисунку – 26; $I_{TP} = 0,8$), інші кластери мають динамічну конфігурацію. Станом на 2010 р. вона видає себе такою:

– кластер I (Івано-Франківська (9), Чернівецька (24), Харківська (20) області) – майже стабільно близькі до найвищих значення центральних елементів I_{TP} (0,46; 0,5; 0,51);

– кластер II (АР Крим (1), Дніпропетровська (4), Донецька (5), Закарпатська (7), Львівська (13), Одеська (15), Рівненська (17) області) – вищі за середні значення центральних елементів із незначним зниженням індексу СТП (0,42; 0,41; 0,43; 0,45; 0,44; 0,42; 0,41);

– кластер III (Волинська (3), Запорізька (8), Київська (10), Миколаївська (14), Тернопільська (19) області) – середні значення центральних елементів із незначним зниженням індексу СТП (0,37; 0,38; 0,40; 0,37; 0,37; 0,38);

– кластер IV (Вінницька (2), Луганська (12), Полтавська (16), Сумська (18), Херсонська (21), Хмельницька (22), Черкаська (23) області) – значення центральних елементів нижче середнього рівня (0,35; 0,33; 0,34; 0,32; 0,34; 0,32);

– кластер V (Житомирська (6), Кіровоградська (11), Чернігівська (25) області) – стабільно найнижчі значення індексу СТП (0,32; 0,26; 0,28; 0,25; 0,25).

Кластерний розподіл дав змогу згрупувати регіони України за загальними тенденціями оцінки соціально-трудового потенціалу, їх значеннями без компонентної конкретизації. В одному кластері можуть зосереджуватись регіони з найвищими і найнижчими значеннями певного часткового індексу з компенсацією дії інших складових. Наприклад, у кластер з найвищими показниками соціально-трудового потенціалу Дніпропетровська, Донецька області входять в основному за рахунок високих значень економічної складової; Львівська, Івано-Франківська – демографічної; Закарпатська – психофізіологічної та соціальної; Харківська – інтелектуальної. Загалом слід зауважити, що для більшості регіонів країни спостерігаються незадовільні зміни показників оцінки соціально-трудового потенціалу. Зокрема, в низці областей достатньо низькі показники мають спадні тенденції (Чернігівська, Сумська, Житомирська, Вінницька та інші області).

Ранг областей за інтегральним показником оцінки соціально-трудового потенціалу в 2010 р. наведено на рис. 3. Результати аналізу засвідчують високу

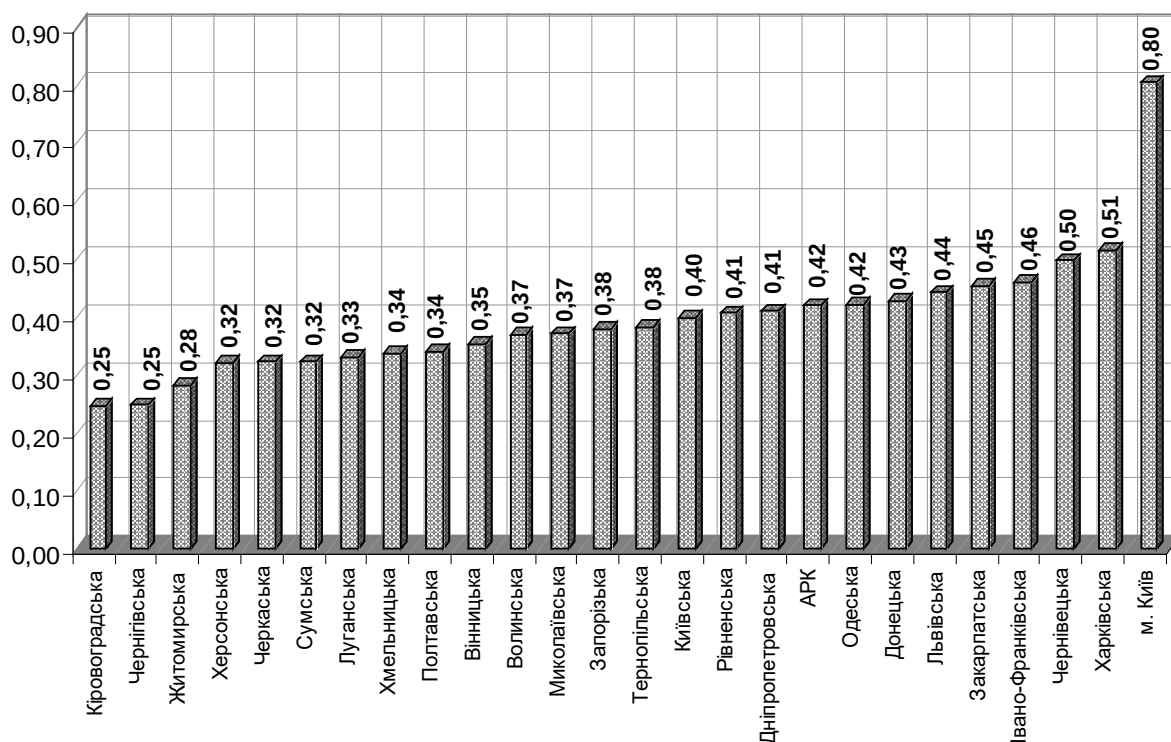

Рис. 3. Рейтинг областей України за інтегральним показником оцінки соціально-трудового потенціалу*

міжрегіональну диференціацію оцінки СТП, що зумовлює потенційні розбіжності у можливостях інноваційного розвитку регіонів.

Отже, реалізація запропонованої моделі оцінки СТП регіону слугує поглибленню регіонального аналізу внутрікомпонентних дисбалансів СТП, а реалізація методичних кроків – розширенню методології кластерного аналізу регіонів України за індикаторами загального та часткових індексів СТП. Запропоновані підходи дозволяють покращити діагностику можливостей активізації використання та інноваційного розвитку СТП, посилити конкретизацію заходів щодо перспектив інноваційного розвитку регіонів та підвищити наукову обґрунтованість процесу розробки стратегії модернізації економіки України.

Список літератури

1. Трудовий потенціал Кіровоградської області: стан та перспективи розвитку (колективна монографія) / За ред. М.В. Семикіної. – Кіровоград: ВАТ Кіровоградське видавництво, 2008. – 304 с.

2. Пасека С.Р. Соціально-трудоий потенціал регіону: теорія і практика розвитку: [монографія] / С.Р. Пасека – Черкаси: ІнтролігаТОР» 2012. – 606 с.

3. Інтелектуальний потенціал: соціальні виміри використання та розвитку [колективна монографія] / М. В. Семикіна, В. І. Гунько, С. Р. Пасека / За ред. М. В. Семикіної. – Черкаси : видавництво ТОВ «МАКЛАУТ», 2012. – 336 с.

4. Семикіна М.В. Аналіз перешкод у реалізації інноваційної активності персоналу підприємств в умовах глобальних змін / М.В. Семикіна, А.Д. Федунець // Экономика и управление. Научно-практический журнал.– 2014.– №1 – Симферополь: НАПКБ. – С. 8-16.

5. Наукова та інноваційна діяльність (1991-2011 роки) [Електрон. ресурс]. – Режим доступу до докум. : <http://www.ukrstat.gov.ua>.

6. Регіони України у 2011 році. Статистичний збірник / Державна служба статистики України. — Ч. 1. — К., 2012. — 358 с.

7. Регіони України у 2011 році. Статистичний збірник. / Державна служба статистики України. — Ч. 2. — К., 2012. — 783 с.

8. Статистична інформація [Електронний ресурс] // Державна служба статистики України. — Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua/>